

Postmusei bibliotek – 50 år och lite till. . .

av Erik Hamberg

För dagens besökare i Postmuseum är biblioteket en naturlig del av museet. Många är också de frimärkssamlare, posthistoriker och andra som idag utnyttjar biblioteket, dess böcker och tidskrifter. Så har det dock inte alltid varit; under åtskilliga år saknades en särskild boksamling.

Det bibliotek som idag möter musiebesökarna har nu funnits i 50 år, men redan samma år som museet öppnades, 1906, fanns det en boksamling vilken omfattade inemot 500 volymer. En stor del av dessa böcker hade ihopbragts av postmästare Teodor Holm, men en betydande del bestod också av gåvor. Redan påföljande år, 1907, avsattes emellertid årligen 500 kr av museianslaget till inköp av böcker.

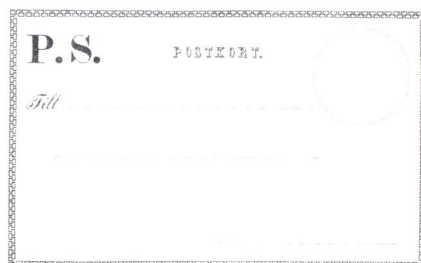
1908 deponerade Posttjänstemännens Förening sin omfattande postala boksamling i museet. Den uppges ha omfattat flera hundra nummer. Året därpå, i november 1909, publicerades en 50 sidor tjock förteckning över beståndet av böcker och tidskrifter. Av denna framgår att man nu förfogade över 2 025 nummer samt 37 löpande tidskrifter från Sverige, Danmark, Finland, Frankrike, Norge, Schweiz, Storbritannien, Tyskland och Österrike.

Biblioteket omfattade elva olika avdelningar: 1) biblioteksväsen och encyklopedier, 2) kommunikationsväsen, 3) postsparbank och riks försäkring, 4) pensionsväsen, 5) språkkunskap, 6) geografi, 7) nationalekonomi, 8) statistik, 9) lagkunskap, 10) filateli, samt 11) "diverse".

Det var – som synes – inte fråga om något filatelistiskt bibliotek, utan i stället en boksamling för posttjänstemännens förkovran.

ERIK HAMBERG är född 1951 i Uppsala. Efter studier vid Göteborgs universitet blev han 1986 fil. dr i idé- och lärdomshistoria. Anställd som bibliotekarie vid Göteborgs universitetsbibliotek 1987–1990 och vid Postmuseum från 1990. Sekreterare i SSPD (Sällskapet för Svensk Posthistorisk Dokumentation) sedan 1987 och ledamot i FIP:s (Fédération Internationale de Philatélie) litteraturkommission.

Den mycket stora avdelningen "kommunikationsväsen" innehöll nästan uteslutande postalt tryck, men även några volymer om telegraf och järnväg. Lånereglerna ger också klart besked om målgrupp. Kort och koncist meddelas att "Från postmuseets boksamling utlämnas hemlån till postfunktionärer".

*Ni anmodas att ofördröjligen återställa det af Eder
ur Postmuseets boksamling lånade arbetet*

hvilket Ni innehaft öfver den stadgade tiden.

POSTMUSEETS FÖRESTÅNARE.

(N:o 1807
1909)

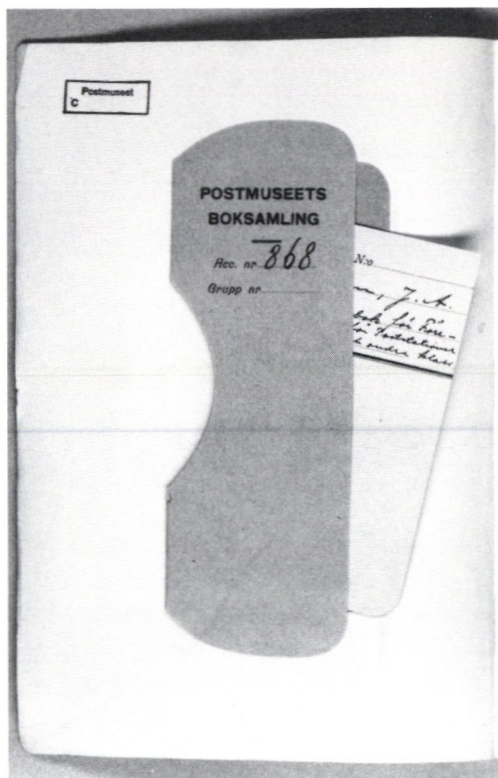
1909 framställdes ett särskilt P.S.-kort att skicka ut till låntagare som ej återställt lån i tid.

Högst två böcker fick lånas vid samma tillfälle och lånetiden var begränsad till två veckor. Lån utlämnades antingen vid personligt besök, eller genom skriftlig beställning. Särskilda blanketter för detta ändamål fanns tillgängliga på samtliga postkontor. Slutligen meddelas att "Rekvisioner och försändelser med återgående böcker behandlas såsom postsaksförsändelser". Andelen filatelistisk litteratur i denna boksamling var blygsam, blott 45 nummer och utgjordes till stor del av frimärkskataloger, tidskrifter och föreningsmatrklar.

Parallellt med det för posttjänstemän avsedda biblioteket på Postmuseum fanns det även en boksamling på Generalpoststyrelsen. Längre var arkiv och bibliotek samordnade där, men under generalpostdirektör Roos' tid synes ett förrum till hans tjänsterum ha blivit avdelat till bibliotek. 1910 hade samlingen växt till anseende proportioner och en särskild tjänsteman tillsattes för att sköta bibliotek och arkiv. 1912 fann man det dock olämpligt att ha den postala litteraturen fördelad på två håll, varför den i Postmuseum förvarade boksamlingen överflyttades till Generalpoststyrelsen. Därmed blev Postmuseum utan ett särskilt bibliotek för sina tjänstemän och besökare för en lång följd av år.

I det nummer av "Medlemsblad för Föreningen Postmusei Vänner" som publicerades i juni 1943 meddelades att poststyrelsen gjort en framställning till regeringen om inköp av Nils Strandells filatelistiska bibliotek till Postmuseum. Medel för inköp av Strandells boksamling, 20 000 kr, skulle tagas från försäljningen av frimärksmakulatur samma år. Regeringen tillstyrkte poststyrelsens framställning och mot slutet av 1943 flyttades samlingen – i det närmaste 15 000 nummer – över till museet.

I marsnumret 1944 av "Medlemsblad för Föreningen Postmusei Vänner" kunde Strandell presentera bibliotekets uppställning – med systematiken hos British Museums fila-

Ett exempel på en bok ur bibliotekets äldsta bestånd: boken är försedd med lånekort i särskild ficka och stämplad med en rektangulär stämpel. Idag används ett exlibris med det Postmusei emblemet som ritades av Olle Hjortzberg.

telistiska bibliotek som förebild – liksom dess innehåll, och fortsatte sedan i decembernumret samma år med att berätta om biblioteket och en del av dess litteratur. För allmänheten öppnades biblioteket den 17 maj 1944. Fram till utgången av 1945 fick man 695 besök. Öppettiderna under denna första tid var: onsdagar kl 13.00–15.00, samt torsdagar kl 19.00–21.00.

Strandell blev själv den förste bibliotekarien. Till sin hjälp fick han dock redan 1945 den estniska flykten Vetele Org, som huvudsakligen kom att arbeta med en beståndskatalog över biblioteket, ett mycket omfattande arbete som fördes fram till och med 1952 års förvärv och publicerades 1954 i fem delar

under titeln "Handbok över monografier m m i Postmuseums filatelistiska bibliotek, Stockholm". 1968 hade Org färdigställt ett supplementband, vilket förtecknade den litteratur som tillkom under åren 1953–1957. Beståndskatalogen har inte fått någon efterföljare, men däremot har sedan 1957 en nyförvävslista publicerats årligen, vissa år med flera nummer. Denna publikation, som än idag ges ut, förtecknar alla de monografier som årligen förvävas till biblioteket.

När Strandell började som bibliotekarie hade han redan uppnått pensionsåldern. I maj 1946 fylld han 70 år, men fortsatte oförtrutet att sköta biblioteket under ytterligare en följd av år. Ända upp i 80-årsåldern ansvarade han för verksamheten. Att Strandell med stor sakkunskap verkligen ömde för sitt skötebarn visar också den artikel som han skrev i *Posttrytaren* 1951.

Strandells efterträdare blev Majken Cederberg-Olsson, som övertog ledningen för biblioteket i februari 1957. Hon såg till att stora delar av biblioteket visades i Göteborg sommaren 1961 i samband med frimärksutställningen GOTHIA 61, men lät även på museet visa hur litteratur kan berika samlandet i utställningen "Boken i filatelins värld", vilken anordnades tidigare samma år.

Hennes efterföljare blev Gunnel Jönsson, som tillträdde i september 1961. Hon kom att förestå biblioteket under en lång följd av år, fram till 1978. Till hennes insatser hörde att regelmässigt arrangera omfattande bokurval utställda i montrar i anslutning till pågående utställningar. Till det dagliga arbetet alltsedan företrädaren Cederberg-Olssons tid, hörde bland annat indexering av tidskriftsartiklar på katalogkort – ett tidsödande och grannliga arbete, men en utomordentlig service för låntagarna. Eljest låg det bibliotekarien – då som nu – att svara på förfrågningar per brev eller telefon från när och fjärran, ordna xeroxkopior, beställa och katalogisera böcker, samt – inte minst – att bistå besökare med litteratur-

framtagning. Antalet biblioteksbesökare mer än fördubblades under Gunnel Jönssons tid – från drygt 600 till mer än 1 300 – och hemlånen, som 1961 låg på knappt 1 200 var vid slutet av hennes bibliotekarietid i allmänhet mer än det dubbla.

Efter Gunnel Jönssons pensionering var Björn Sylwan föreståndare för biblioteket i ungefär två år. Hans efterträdare blev Stephan Fransius, under perioden 1980–1988. Under Fransius' tid skedde ett par stora förändringar i biblioteket. Inför Postens 350-årsjubileum 1986 byggdes hela Postmusefastigheten om. Biblioteket flyttades från de tre rum som dithills disponerats på 2 tr längs Lilla Nygatan och mot Yxsmidsgränd. De nya lokalerna förlades längs Munkbrogatan och i hörnet mot Kåkbrinken, men fortfarande på samma våningsplan. Den vackert utformade läsesalen har 16 läsplatser och utrustning för läsning av mikrofilm och microfiche. Långväggen hyser referensarbeten, nyförvärv och auktionskataloger, men framför allt de aktuella tidskrifter som finns till hands. Bakom denna vägg av referenshyllor finns de kompakthyllor som hyser större delen av de monografier, kataloger och tidskrifter som utgör samlingarna.

Den andra stora förändringen var en datorisering av bibliotekets kataloger. Den äldre kortkatalogen, med kort i formatet 152 x 101 mm, var i bruk till och med 1980. Under en kortare tid, fram till hösten 1986, användes därpå mindre katalogkort, i formatet 125 x 75 mm. Nu kom i stället all kataloginformation att läggas in i en lokal databas som döptes till "Book", i vilken såväl monografier som indexerade tidskriftsartiklar fortlöpande matas in. Databasen togs i bruk i september 1986 och omfattar idag mer än 23 000 dokument – varav merparten utgörs av tidskriftsartiklar – och ger ett utomordentligt stöd vid litteratursökningar. Det totala beståndet av monografier har beräknats utgöra mellan 45 000 och 50 000 volymer; där-

Gunnel Jönsson,
bibliotekarie vid
Postmuseum
under perioden
1961–1978.
Foto: Yngve Hellström.

med är detta också en av världens största boksamlingar i sitt slag.

Det bibliotek som Strandell byggde upp var i första hand ett *filatelistiskt* bibliotek. På senare år har dock den postala litteraturen – som flyttades bort vid 1910-talets början – återkommit till Postmuseum. I och med att Postens bibliotek lades ned för ett par år sedan, överflyttades det svenska postala trycket till Postmusei bibliotek. Beståndet av litteratur har därigenom ej längre samma utpräglat filatelistiska framtoning som tidigare, utan är nu i lika hög grad postalt och posthistoriskt.

Under 1992 har den lokala datoriserade bibliotekskatalogen kompletterats med en PC som ger uppkopplingsmöjligheter till den nationella bibliografiska databasen Libris, vilken för närvarande omfattar 3,7 miljoner böcker vid 50 svenska forsknings- och specialbibliotek.

Käll- och litteraturförteckning

/Fransius, Stephan,/ Biblioteket (*Postmuseum 75 år: jubileumsutställning 12 december 1981 – 31 januari 1982*). Stockholm 1981.

Heurgren, Paul Gerhard, Postmuseum under 50 år (*Posttryttaren 1955*).

Lundell, Birger, Generalpoststyrelsens arkiv och bibliotek (*Svenskt postväsen: uppsatser i postala ämnen, utgivna av Kungl. Generalpoststyrelsen*). Stockholm 1924.

Medlemsblad för Föreningen Postmusei Vänner, 1943–1946.

Postmuseet i Stockholm: förteckning öfver böcker och tidskrifter m m, november 1909. Stockholm 1909.

Strandell, Nils, Postmusei filatelistiska bibliotek (*Posttryttaren 1951*).

Tullberg, Sigurd, Nils Strandell och hans filatelistiska bibliotek (*Posttryttaren 1964*).

Personakter och handlingar om biblioteket i Postmusei arkiv, Postmuseum.